

ASINGIT
Sztuka Eskimosów (Inuitów) z Kanady

Wystawa czynna od 21 stycznia do 22 lutego 2005

Galeria Sztuki BWA
w Jeleniej Górze

Na wystawie prezentowanych jest 18 obrazów (rysunki i tkaniny artystyczne) 16 artystów eskimoskich z Baker Lake i Cape Dorset, miast położonych na obszarze Terytorium Nunavut. Nunavut to jednostka administracyjna Kanady (utworzona 1 kwietnia 1999 roku) i jedyny, posiadający autonomię obszar eskimoski w świecie. Leżące na południu Nunavut Baker Lake oraz na wschodzie (na Ziemi Baffina) Cape Dorset są słynnymi w całej Kanadzie ośrodkami sztuki *Inuitów*. Pokazywane obrazy powstały w II połowie XX i na pocz. XXI wieku i są własnością Macdonald Stewart Art Center Uniwersytetu z Guelph. Tematyka poszczególnych prac jest odbiciem zarówno jednostkowych doświadczeń życiowych twórców, jak też lokalnych tradycji i wierzeń. Wernisaż będzie okazją zbliżenia się do oryginalnej sztuki *Inuitów* i ich dziedzictwa kulturowego.

Wystawę otworzy Ambasador Kanady w Polsce Pan Ralph Lysyshan

Wystawa została zorganizowana przy pomocy organizacyjnej i finansowej Ambasady Kanady w Polsce.

Canada

Eskimosi (*Inuici*) - przeszłość i terażniejszość

Eskimosi (*Inuici*) zamieszkują na wybrzeżu Płw. Alaska, w pn. Kanadzie, pn. zach. części Płw. Labrador oraz na Grenlandii. To tereny tundry z wieczną zmarzliną, gdzie w zimie na lądzie można spotkać niewiele zwierząt (woły piżmowe, niedźwiedzie polarne). W maju pojawia się ptactwo, a z południa przybywają stada karibu. W otaczających ląd wodach żyją liczne ssaki - morsy, foki, walenie oraz ryby.

W przeszłości w okresie długiej zimy *Inuit* mieszkali w wioskach na wybrzeżu, utrzymując się z morskiego rybołówstwa oraz z polowania na morskie ssaki i niedźwiedzie. Podczas krótkiego lata rodziny porzucały stałe osady i prowadząc koczowniczy tryb życia, małymi grupkami, przemieszczały się za zwierzyną w głąb lądu. Polowano wtedy na renifery, gryzonie i inne zwierzęta. Myśliwi używali harpunów, łuków ze strzałami, oszczepów. Stosowano także pałki, wędki i ościenie. Przy polowaniu w małych zatokach, na rzekach, jeziorach poruszano się kajakami - łódkami krytymi skórą fok. Na Grenlandii i na Alasce występowały także łodzie duże, o drewnianym szkielecie i skórzanym pokryciu, z plecionym żaglem, poruszane przy pomocy krótkich wiosel. Mieściło się w nich 10-15 osób z bagażami i psami. Po lądzie w zimie podróżowali w saniach zaprzęganych w psy, w lecie wędrowali pieszo, niosąc potrzebny dobytek na plecach.

Wioski Eskimosów liczyły kilka, kilkanaście dużych domów wielorodzinnych. Na Alasce budowano je z pni drzew przyniesionych

przez prądy morskie, tak samo jak na Grenlandii, gdzie oprócz drewnianych spotykano także kamienne. We wschodniej Kanadzie występowały domy z odpowiednio poukładanych kamieni, podobne do grenlandzkich. Oba typy domostw to półziemianki. W północnej Kanadzie, gdzie brakowało drewna, a stwardniała ziemia utrudniała wydobycie kamieni, budulcem były bryły śniegu. Domy śnieżne miały kształt kopulasty i osiągały znaczne rozmiary (nawet powyżej 7 m. średnicy). Często łączono je ze sobą, aby można było się odwiedzać bez wychodzenia na zewnątrz. Tak kojarzone z *Inuit* małe, śnieżne domki *igloo* (*iglu*) wznoszono podczas wędrówek.

Do każdego z tych domostw prowadziły dodatkowe korytarze (ziemne lub śnieżne), co zabezpieczało wnętrze przed niepotrzebną utratą ciepła. W domach wydzielano przestrzenie dla poszczególnych rodzin. Tworzyły je podesty kryte skórami i przepierzenia ze skór lub plecionek. Występowały także domy mężczyzn, przeznaczone dla chłopców i mężczyzn nieżonatych. Były one ośrodkiem życia społecznego - to tu odbywały się ważniejsze uroczystości i spotkania.

W osadzie wznoszono także spichlerze - magazyny na żywność oraz pomosty na sanie i łodzie. Podczas letnich wędrówek mieszkano w namiotach krytych skórą fok lub karibu. Na Alasce, gdzie obfitość pożywienia sprzyjała mniej ruchliwemu trybowi życia, na lato przenoszono się do drewnianych domów letnich.

Wśród *Inuit* nie istniała organizacja ponadlokalna, ale członków społeczności łączyły ze sobą silne więzi rodzinne i koligacyjne. Te ostatnie dotyczyły osób adoptowanych, imienników, towarzyszy zabaw, wspólników handlowych i partnerów wymiany małżeńskiej. Owa czasowa wymiana partnerów bardzo zadziwiła Europejczyków i była dla nich zupełnie niezrozumiała. Miała ona jednak duże znaczenie dla Eskimosów; wzmacniała bowiem więzi łączące rodziny, które w niej uczestniczyły. Powstawały w ten sposób także silne związki pokoleniowe, gdyż dzieci z tych rodzin uważały się za rodzeństwo.

Osoby spokrewnione i skoligacone pomagały sobie wzajemnie; owa pomoc w potrzebie, w warunkach życia w tak nieprzyjaznym człowiekowi środowisku naturalnym, była nieoceniona.

Organizacja społeczna i normy moralne zabezpieczały także kobiety i dzieci. Zabójstwo mężczyzny przez mężczyznę pociągało za sobą obowiązek poślubienia wdowy, co dość skutecznie „łagodziło” agresywne zachowania. Pomagano wdowom - samotna kobieta nie miała bowiem szans na przeżycie. Popularne było także adoptowanie dzieci, nie tylko sierot, ale i dzieci z rodzin wielodzietnych.

Według wierzeń Eskimosów stworzony przez bogów wszechświat był precyzyjnie wyważonym tworem. Każda rzecz miała w nim ściśle określone miejsce stanowiąc nierozdzielny całość z resztą elementów. Ów porządek mogło zakłócić nieodpowiednie postępowanie człowieka. Dlatego musiał on w swoim życiu kierować się ściśle określonymi tradycją regułami. Niepogodę, chorobę, niepowodzenie w łowach uważano za karę zesłaną przez bogów. Należało wtedy wezwać szamana, który nawiązując kontakt ze światem nadprzyrodzonym mógł się dowiedzieć od bogów w czym zawinił człowiek i co należy zrobić, aby uzyskać ich przebaczenie (odprawić ceremonię, modły, złożyć ofiarę).

Inuit wierzyli, że każde żyjące stworzenie posiada duszę, którą nazywano *inua*. Zabijano zwierzęta, bo było to konieczne do przetrwania, ale zawsze starano się „wyprosić odnowę”, czyli nakłonić *inua* zabitego zwierzęcia, aby ponownie wróciło na ziemię i przybrało nowy fizyczny kształt, czyli odrodziło się. Myśliwy przemawiał doń poprzez staranne wykonanie narzędzi, odprawienie modłów przed polowaniem, co miało nakłonić zwierzęta, aby darowały siebie myśliwemu. Popularne było stosowanie dużej ilości amuletów, zawieszanych w różnych miejscach (na broni, uprzęży psiej, na odzieży itp.). Zapewniało to ochronę przed złymi mocami i przychylność bogów. Starannie wykonana broń, pięknie ozdobiona, wyrażała szacunek do zwierzęcia i jego *inua*, co mogło przyczynić się do prześlągania go za zadanie śmierci jego powłoce materialnej.

Eskimosi kanadyjscy

Pierwsze kontakty *Inuit* zamieszkujących na obszarze współczesnej Kanady z ludnością pochodzenia europejskiego datowane są na lata 70. XVI wieku. Najpierw byli to żeglarze poszukujący drogi na zachód wzdłuż północnego wybrzeża Ameryki; później pojawili się rybacy i wielorybnicy, działający na pobliskich wodach Morza Arktycznego i w Zatoce Hudsona. W wieku XVIII zaczęły powstawać faktorie handlowe, które kupowały od Eskimosów skóry, futra, mięso, kości zwierząt. Wymieniano je na narzędzia żelazne, broń palną, odzież. Oferowano także alkohol, co z czasem wywierało coraz bardziej negatywny wpływ na miejscową ludność. W II połowie XIX w. wymiana handlowa zaczęła mieć większe znaczenie, gdyż przetrzebieenie stad waleni spowodowało istotne ograniczenie działalności wielorybników.

W ślad za kupcami zjawili się anglikańscy i katolicki misjonarze, którzy starali się nie tylko pozyskać wśród ludności autochtonicznej nowych wyznawców, ale i nakłonić ich do zmiany trybu życia oraz do osiedlenia się w pobliżu kościołów i faktorii handlowych. Z uwagi na warunki w jakich przyszło działać misjonarzom, ich wpływ na życie i kulturę Eskimosów kanadyjskich był do końca XIX w. niewielki.

Kontakty z ludnością pochodzenia europejskiego przyczyniły się do istotnych zmian w tradycyjnych sposobach połowu zwierząt, ułatwiając *Inuit* zdobywanie pożywienia. Rosnący ze strony kompanii handlowych

popyt jednak sprawił, że ilość zabijanych przez Eskimosów zwierząt bardzo wzrosła. Dla niektórych grup *Inuit* oznaczało to ograniczenie źródła pozyskiwania żywności. Okresowo występowały nawet klęski głodu. Dodatkowo pojawiły się na tych terenach nowe, nieznane chorób (gruźlica, ospa, czerwonka), które dziesiątkowały miejscową ludność.

W XX wieku kontakty Eskimosów z cywilizacją Zachodu stają się coraz bardziej intensywne. W 1903 roku we wschodniej Arktyce powstała wśród *Inuit* pierwsza placówka Królewskiej Kanadyjskiej Policji Konnej. Z czasem pojawiają się różne agendy rządowe i rozpoczyna się eksploatacja bogactw naturalnych. Na Arktykę oraz do Eskimosów przybywa coraz więcej różnych, międzynarodowych ekspedycji naukowych. Bardziej intensywną działalność zaczęli prowadzić misjonarze. Wszystko to przyczynia się do stopniowych zmian w kulturze *Inuit*. Jednak znacznie większe znaczenie dla tych terenów miała II wojna światowa i okres „zimnej wojny”, który po niej nastąpił. W Arktyce pojawiły się bazy wojskowe, a niedostępne i dotychczas uważane za mało znaczące tereny, nagle stały się dla polityków i wojskowych bardzo ważne. Stopniowo zwiększała się także eksploatacja bogactw naturalnych i powstawało coraz więcej badawczych stacji naukowych. Dla *Inuit* kanadyjskich czas izolacji się skończył. Ich dzieci zaczęły się kształcić w szkołach na południu a i na eskimoskich ziemiach nastąpiły wkrótce bardzo szybkie zmiany. Władze przeznaczyły znaczne fundusze na rozwój lokalnych społeczności i infrastruktury. Zaczęły powstawać miasteczka z budynkami użyteczności publicznej i domami mieszkalnymi, do których stopniowo przenosili się Eskimosi. W latach 60. XX wieku prawie wszyscy kanadyjscy *Inuit* żyli już w nowych osiedlach, gdzie mogli korzystać z usług służby zdrowia i pomocy różnych instytucji społecznych. Dawna kultura przestała istnieć, pewnym zmianom uległy tak istotne niegdyś dla funkcjonowania grup lokalnych tradycyjne więzi społeczne. Pojawiły się jednak i nowe problemy – bezrobocie, choroby cywilizacyjne (alkoholizm, narkomania), wzrost

przestępczości. Pomoc władz i dotacje rządowe są duże, ale wiele spraw jest bardzo trudnych do rozwiązania.

Kontakt cywilizacji Zachodu z Eskimosami przyczynił się do ogromnego wzrostu zainteresowania ich sztuką, najpierw w Kanadzie a potem w świecie. W przeszłości sztuka *Inuit* była bardzo blisko związana z tradycyjnymi wierzeniami i nigdy nie pełniła funkcji dekoracyjnej. Zmiany nastąpiły na początku lat 50., wkrótce po zorganizowaniu w 1949 roku w Montrealu targów rzeźby eskimoskiej, które okazały się wielkim sukcesem handlowym. Z każdym rokiem zapotrzebowanie było coraz większe. Początkowo wykonywano głównie rzeźby w kości i kamieniu. Z czasem pojawiły się dziedziny sztuki dotychczas nie występujące - grafika, malarstwo, rysunek, tkactwo artystyczne. Te „nowe” dzieła również cieszą się ogromnym powodzeniem i są sprzedawane w galeriach na całym niemalże świecie. Wykonywane są wprawdzie dla odbiorcy z zewnątrz, ale i w nich można zobaczyć, zapamiętane z dzieciństwa lub z opowieści starszych ludzi, ślady dawnych wierzeń, mitów i obrazów przeszłości. Mieszają się one ze scenami z życia codziennego, są także odbiciem przemyśleń twórców o tym co widzieli w telewizji, przeczytali w książkach i prasie.

W 1998 roku powstało eskimoskie Stowarzyszenie Sztuki i Rzemiosła, które zajmuje się promocją miejscowej sztuki i wyrobów rękodzielniczych oraz pośrednictwem handlowym między twórcami i nabywcami. Organizowane są specjalistyczne kursy; założono szkoły, gdzie młodzież uczy się rzemiosł artystycznych.

Ów kontakt, który tak bardzo zmienił kulturę Eskimosów, doprowadził do przebudzenia ich świadomości narodowej. Po trwających wiele lat staraniach i negocjacjach z rządem Kanady 1 kwietnia 1999 roku powstała nowa jednostka administracyjna - Terytorium Nunavut, obejmująca Archipelag Arktyczny oraz pobliski ląd stały nad Morzem Arktycznym i Zatoką Hudsona. To pierwsza i jedyna eskimoska prowincja w świecie. Jej powierzchnia wynosi 1 994 000 km², stanowiąc 20% obszaru Kanady. Ludność Nunavut liczy 28

715 osób (2001 rok), z czego 85% to *Inuit*. Obowiązują trzy języki urzędowe: Inuktitut (eskimoski), francuski i angielski. Stolicą Nunavut jest Iqaluit położone na Wyspie Baffina.

Teresa Walendziak
Państwowe Muzeum Etnograficzne w Warszawie

Galeria Sztuki BWA
ul. Długa 1
58 - 500 Jelenia Góra
tel. 0-75/7526669
fax 0-75/7675123
[http://galeria - bwa.karkonosze.com](http://galeria-bwa.karkonosze.com)
e-mail:galeria-bwa@karkonosze.com